

DENKPISTE VOOR EEN NIEUWE PENITENTIAIRE FUNCTIE VAN WORTEL-KOLONIE

Helemaal bovenaan in de Antwerpse Noorderkempen, op het grondgebied van Hoogstraten, onmiddellijk tegen de Nederlands-Belgische grens, ligt een 524 ha aaneengesloten domein bestaande uit landbouwgronden, bossen en weiden. Het geheel is gekend als Wortel-Kolonie wat in oorsprong verwijst naar de in 1822 ontstane landbouwkolonie, die werd opgericht in het kader van de strijd tegen de armoede en de bedelarij. Later werd de kolonie een rechterlijk opgelegde verblijfplaats voor tot in sommige perioden 260 mannelijke landlopers. Dit duurde tot even na de officiële afschaffing in 1993 van de laatste wet op de landloperij en bedelarij daterend uit 1891. Nu verblijven er nog een twintigtal landlopers die de inrichting nog steeds als hun thuis beschouwen en van geen wijken willen weten. Verbouwingen en uitbreidingen maakten van de bestaande infrastructuur echter meer een gesloten gevangenis en dit voor 142 gestraften tot drie jaar.

Daar de landbouwactiviteiten van de vroegere landlopers wegvielen rezen sinds 1993 vragen over de bestemming van dit historisch en landschappelijk waardevol gebied. Met de bedoeling om het domein voor verloedering en verkaveling te behoeden werden door verschillende instanties – niet in het minst door de Hoogstraatse vzw Het Convent, die meermaals de kat de bel aanbod – creatieve ideeën verzameld om Wortel-Kolonie nieuwe agrarische, ecologische, passief-recreatieve en sociale functies te geven. Een en ander wordt uitvoerig behandeld in een interessant werk van de jonge historica S. RUTS.¹ In de loop van vorig jaar werd het overgrote deel van het domein dat niet meer door Justitie wordt gebruikt, aangekocht door de Vlaamse Landmaatschappij, een overheidsinstelling die de open ruimte inricht en beheert.

Vanuit enerzijds ons penologisch interessedomain en anderzijds wegens onze verbondenheid met de regio stellen we hieronder een nieuwe denkpijst over de toekomst van Wortel-Kolonie voor.

We gaan ervan uit dat het domein mogelijkheden bevat om de landschappelijke en historische waarde en de functie van passieve recreatie (een functie die het trouwens stilzwijgend steeds heeft gehad) te verenigen met een vernieuwde penitentiaire opdracht.

Waaraan denken we concreet?

De weiden, velden, bossen en de boerderij-infrastructuur zijn ongetwijfeld geschikt om er vanuit een moderne visie op de vrijheidsstraf specifieke activiteiten te ontwikkelen ter bevordering van de maatschappelijke reïntegratie van bepaalde gedetineerden en die bovendien economisch zinvol en rendabel zijn.

1. S. RUTS, 'Wortel-Kolonie: maatschappelijke en ruimtelijke aspecten. Van historische schets naar toekomstmogelijkheden', in *HOK-Jaarboek 1997*, Hoogstraten, Koninklijke Hoogstratense Oudheidkundige Kring, 1997, 7-120.

Mits voorafgaandelijk onderzoek naar de arbeidsmarkt voor gedetineerden in de agrarische sfeer en mits een grondige selectie onder de gedetineerden zouden de bestaande infrastructuur en het domein (of een gedeelte ervan) kunnen worden geherwaardeerd voor het verrichten van arbeid en het aanbieden van opleiding inzake groenten- en fruitteelt, sierteelt en eventueel bosbouw.

Wat het louter economisch aspect betreft kan inzake de groenten- en fruitteelt worden overwogen of de Kolonie niet de functie kan gaan vervullen van een volwaardige productie-eenheid. Als voorbeeld denken we aan de half-open inrichting te Veenhuizen in Nederland waar op 120 ha 90 gedetineerden werkzaam zijn in het telen en verwerken van groenten, waar tevens een hoveniersploeg bedrijvig is en waar aan houtindustrie wordt gedaan. Vermeldenswaard is dat deze inrichting in 1997 een omzet realiseerde van 1,2 miljoen gulden en dat de producten van bijzonder goede kwaliteit zijn. Zo worden de aldaar voortgebrachte bieten als de beste van het land beschouwd. Veenhuizen blijkt dus een succes te zijn. Volledigheidshalve moet echter worden vermeld dat de agrarische activiteiten in twee andere inrichtingen in Nederland (in Sevenum en in Doetinchem) worden afgebouwd wegens onvoldoende rendabiliteit. Vandaar uiteraard de noodzaak van een degelijke voorafgaandelijke economische studie waarbij de penologische aspecten zeker niet mogen worden vergeten.

De eventueel in Wortel voortgebrachte producten van de sierteelt kunnen worden afgezet bij bijvoorbeeld de openbare besturen in het land. Het is in eigen land en elders een traditie dat sommige werkplaatsen in gevangenissen (b.v. meubelateliers, drukkerijen, smederijen) producten leveren voor de openbare sector. Inspirerend terzake is de selfsupportinggedachte in het Canadese gevangeniswezen van waaruit een uitgebreid gamma van producten en diensten (gaande van viskweek tot het africhten van honden) aan de gemeenschap wordt geleverd.

Naast de louter economische functie dienen de land- en tuinbouwactiviteiten vooral gericht te zijn op de beroeps(her)opleiding, de toeleiding van de veroordeelde naar de arbeidsmarkt en op termijn naar een behoorlijke financiële beloning van de gedetineerden. Met een 'normale' geldelijke verdienste zou de gedetineerde in de mogelijkheid zijn om zijn materiële of morele schuld aan slachtoffers (desnoods symbolisch) in te lossen.

Inzake de specifieke beroepsopleiding beschikt de regio over belangrijke troeven. In Hoogstraten (centrum) is er een land- en tuinbouwschool en in Meerle (deelgemeente van Hoogstraten) is er een proefbedrijf met een lange traditie inzake spitsonderzoek naar nieuwe (veredelde) tuinbouwproducten.

Hierbij kan worden opgemerkt dat vanuit het vermelde proefbedrijf reeds interesse werd betoond voor Wortel-Kolonie. Vermeldenswaard in dit verband zijn de ervaringen van het nabijgelegen Penitentiair Schoolcentrum te Hoogstraten. Het P.S.C. werkt trouwens reeds samen met de land- en tuinbouwschool. De diverse projecten te Hoogstraten leren bovendien dat de vraag van gedetineerden naar opleiding groter is dan de aanbodmogelijkheden, wat op zich reeds een reden is om deze werking uit te breiden.

Het voor Wortel-Kolonie geformuleerde land- en tuinbouwproject is geen losstaand en vrijblijvend voorstel. Het past ons inziens goed in de beleidsvisie van de huidige Minister van Justitie, het kan aansluiten bij de inhoud van de *Proeve van een voorontwerp van Beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen* van de Leuvense Prof. L. DUPONT en kan een concretisering betekenen van de opdrachten van de Gemeenschapsregeringen (i.c. van de Vlaamse Regering).

De centrale krachtlijnen van het gevangenisbeleid van de minister van Justitie zijn: ten eerste een veilige en menswaardige strafuitvoering en ten tweede een voorbereiding op reïntegratie en het voorkomen van recidive.

Een veilige strafuitvoering betekent voor onze denkpiste dat niet om het even welke gedetineerde in aanmerking komt om – al weze het onder toezicht – open veldarbeid te gaan doen. Maar voor een gemotiveerde en geselecteerde categorie is dit zeker wel mogelijk, zoals trouwens blijkt in bijvoorbeeld Hoogstraten en Ruiselede. Een menswaardige strafuitvoering betekent vooral dat de detentieschade dient te worden vermeden (vrijheidsberoving op zich is reeds enorm ingrijpend, bijkomende nadelige gevolgen van de opsluiting zijn uit den boze) en in positieve zin dat de gedetineerde een voor hem constructieve detentieperiode moet kunnen doormaken met een actieve deelname aan en verantwoordelijkheid over zijn detentie- en reïntegratieplan. Voor een aantal gedetineerden kan dit concreet worden gemaakt door een gemotiveerde keuze voor arbeid en vorming op land- en tuinbouwgebied, voor werkzaamheden in open lucht en in teamverband. Het spreekt voor zich dat het geheel van activiteiten dat te Wortel mogelijk is in het teken dient te staan van een maatschappelijke reïntegratie. We kunnen ons voorstellen dat er op dit punt nog heel wat leemten in ons gevangeniswezen zijn op te vullen; of routinematig atelierwerk (zoals dozen kleven, papier recycleren, paletten timmeren) voor iedereen geschikt is en bevorderlijk is voor de reïntegratie valt te betwijfelen.

Het ligt voor de hand dat een project, zoals we dit voor Wortel-Kolonie voorstellen, niet mogelijk is zonder een actieve inbreng van de Vlaamse Regering. Niettegenstaande de strafuitvoering grotendeels tot de prerogatieven hoort van de federale overheid, werden door de institutionele hervormingen (meer bepaald door de wet van 8 augustus 1980) belangrijke verantwoordelijkheden op het vlak van cultuur, gezondheidszorg, welzijnswerk, werkgelegenheid en onderwijs voor gedetineerden toegeschoven aan de Gemeenschappen. Dit heeft in het P.S.C. te Hoogstraten onder meer geleid tot onderwijs voor sociale promotie in samenwerking met het departement Onderwijs en met het departement Economie, Werkgelegenheid, Landbouw en Binnenlandse Aangelegenheid van de Vlaamse Gemeenschap en tevens tot experimenten inzake de arbeidstoeleiding. Vandaar dat voor de toekomst van Wortel-Kolonie de verschillende bevoegde overheden best eens rond de tafel gaan zitten.

Onze samenleving wordt de laatste jaren enorm beroerd door schokkende en gruwelijke criminaliteit. Maat dit betekent niet dat het beeld dat vaak over onze 'opgesloten criminelen' wordt opgehangen overeenstemt met de realiteit van de gevangenisbevolking. Voor tal van personen die nu in de gevangenis zitten, brengt louter opsluiting en vergelding voor henzelf en voor de maatschappij geen aarde aan

de dijk. 70 % van de gevangenen zijn jongvolwassenen van minder dan 35 jaar; één derde is zelfs jonger dan 25 jaar. Uit – weliswaar fragmentarisch – onderzoek blijkt dat ze een lage opleidingsgraad hebben. Bovendien is het overgrote aantal veroordeeld voor vermogensfeiten en vormen zij die zitten voor levensdelicten een uiterste minderheid. Het gaat dus om personen die nog een toekomstperspectief (kunnen) hebben en waarvoor met aangepaste middelen de neerwaartse sociale spiraalbeweging zo veel mogelijk dient te worden stopgezet en omgekeerd. In dit verband kan Wortel-Kolonie – of een gedeelte ervan – een zinvolle herbestemming krijgen.

Het hierboven geformuleerde voorstel is niet meer dan een ‘denkpiste’ die verder kan worden uitgewerkt tot een degelijk dossier met noodzakelijke penologische informatie en economische gegevens. Grondige kennisverwerving aangaande de ervaringen in het buitenland (onder meer Canada, Nederland en Noorwegen) is hierbij onontbeerlijk. Alleszins zijn belangrijke basisvoorwaarden reeds vervuld: een nieuwe penitentiaire functie van Wortel-Kolonie kan aansluiten bij de actuele beleidsopties; er is behoefte aan vorming en opleiding; Wortel heeft qua ruimte en nog bestaande infrastructuur en qua mogelijke ondersteuning in de regio heel wat in petto.

S. CHRISTIAENSEN
Criminoloog KU Leuven